

فیمینستاسی و بزاقی سیاسی

کازیوه سائج

بهشی بهکهم

- بهشکانی نهم لیکۆئینهوهیه پیک هاتوون له :-
- زانستی سیاسی
- سیاست چیه ؟
- زانستی سیاسی له میژووی نویدا.
- ئاستی ژنی کورد له سیاستی نویدا .
- فیمینست نهو فریادپهسهی دهکری پهرداخهکه پر بکات.
- ژنان له ههر کوئ بن پهرداخهکهیان بهتانه
- ئاماری پۆستی سهرکردایهتی ژنان له بواری رامیاریدا .
- ژن چۆن دهتوانیت نیوهی پهرداخهکه پر بکات؟.
- پهیمانی کۆمه لایهتی .
- هوشیاری لای فیمینست
- سیاست و زانسته جیاوازهکان.
- سیاست و زانستی سۆسیولوژی .
- سیاست و زانستی سایکۆلوژی .
- کاریگهری ئابووری و ژنانی فیمینست.
- ئامانجی سیاسی فیمینست .
- شهعهتی فیمینستی سیاسی

میژووی هەر زانستیک له میژووی گه لاله بوونه میتودیهکانیوه دهست پێدهکات. ههتا میتودیش ناشکرا نهییت، زانست بهردی و ونبووی گۆمی راجیاوازهکانه، ئاوینهی بالانومای زانست تهنها رووی راستهقیینهی میتوده که له پرسی گومانهوهو دهردههینییت بو پرسی تیۆر و پاشان پراکتیک، بۆیه ناکریت، پرسی فیمینیستی و سیاسی لای ژنی کورد بخولقینین به بی نهوهی بگه پیننهوه بو کورته سه ره پینووسی میژووی سه رهه لدانی .

زانستی سیاسی

به چاو خشاندن به گۆرانکاری پیشکهو تنه سیاسییهکاندا بۆمان دهردهکهویت که سیاسهت به رهو دهسته لاتخواری رویشتووه، نهوه دهکریت بلین شارستانییهتی کۆنی یۆنانی داهینهی چه مکی زانستی سیاسییه و له رافه کردنی زانستی سیاسیدا راستهوخو ناوی سوکرات و نهفلاتوون و نه رهستو دهکهوینه نیو چوارچیوهی بیرمان، که نهو سیانه به بناغه دانهری فهلسهفه پانتایی میژوویان گرتووه. زانست و فهلسهفه شهش دوو چه مکی هاوبه شن. سوکرات ۳۹۹ پ.ز. به بونیادانهی فهلسهفه داده نریت له گه ل نهوهی یهک ووشه ی نه نووسیوه، نهوهی که زانراوه دهریاره ی تیوریه فهلسهفهکانی ته نیا له ریگه ی قووتابیهکانی گهشتوون به خه نک، که دیارترینیان نهفلاتوون بوو. نهو مرۆقه ی شه هیدی فهلسهفه بوو چونکه په رچه کردار و پاشه کسه ی له حه قیقهت پێ نهنگی بوو تا گهشت بهوهی له سالی ۳۹۹ پ.م له ته مهنی حه فتا سائیدا تیورهکانی بهو هاوړی و خویندکارانه به خشی که بهرله مه رگی شاریان به جی هیشت.

نهفلاتوون ۳۲۷- ۳۴۷ پ. ز- یه که م فه یله سووفه که کارهکانیمان به ته واوهتی دهگاته دهست و له وانه (کۆمار، رامیاری، گفتو گۆی یاساکان) که تینیدا زۆربه ی زانسته سیاسی و نابوویری و کۆمه لایه تییهکانی به رجهسته کردووه، جگه له تیوریه فهلسهفه ییهکانی سه بارهت به مردن و نه مری پاش مردن و سرووشتی عه قل. له گه ل نهوهی تیورهکانی نهفلاتوون به راوورد به سیاسهت و تیوری سیاسی نیستا زیاتر له یوتوپیدا خوی ده بیینیته وه، چونکه نهفلاتوون کۆمه لێ راستی ده گرتیه وه، نهو راستی یانهش له جیهانی سیاسی نه مرۆدا جیگه یان نابیتته وه، له سه رده می خویشی دا به تیوری نمونه یی ناوزهت کراوه، مه حالیشه نمونه یی له نیو دووریانه تاریکهکانی سیاسهتدا هه لبات چونکه تیوریهکانی نهفلاتوون له سه ر نه م راستی یانه پیک هینرابوون.

(۱) چاکه خواری په یکه ری دهو له ته.

(۲) بنه مای چاکه خواریش په روه رده و فیر بوونه.

(۳) دادوهی سیفه تی بنه مایی فه رمانه وایه.

٤) پیشکشستی بهرژهوهندی کۆمهڵ بهرله بهرژهوهندی تاک.

٥) حوکم کردن هونهریکه پیوستی به شارهزایانی راهینراو ههیه. ٢

فهلسهفه عیشقه بۆ زانست وه بهر له ههموو شتیکیش هه لویستی مرۆقه بهرانبه رواداو سیاسی و کۆمه لایهتی و سروشتیهکان ، دیاره مه بهست لهو جوړه هه لویسته یه که له تیوری فهیله سوغهکاندا راقه کراوه ، وهکو نهو هه لویستهی "گامی" دهربارهی مرۆقی یاخی دهیخاته روو ، وهکو هه لویستی سوکرات نهو مرۆقه بوو که به تۆمهتی تیکدانی خویی لاوانی نه سینا کرایه به ندیخانوه و قوتابیهکانی لیبی پارانهوه که رابکات و رۆحی رزگار بکات له مردن ، نهو نهوهی نهکرد و به نیشی نهکرد بۆ نهیارانی بیرو باوهری ، له بهردهمی نهواندا ژهری خواردوووه گیانی سپارده به بیروباوهر خوی به ویزدانیکی رازییهوه . بۆیه فهلسهفهی سیاسی جیاوازه له گهل سیاسهتی پراکتیکی ، بۆیه

نامهویت بچمه سهر فهلسهفهی سیاسی چونکه فهلسهفهی سیاسی نهو سیاسهته تیورییه که بایهخ به دیارده سیاسییهکانی پابهند به بارودۆخی دهوئته و حکومهت دهوات و جیاوازه له گهل دیارده نابوری و رۆشنییری و دادوهری و بهریوهبردن و بارودۆخی خه لک ، جیاوازه له سیاسهتی پراکتیکی که واتای پروسهی سیاسی دهگریتهوه له فهرمانرهوایی کردن و بارودۆخی خه لک و بهرژهوهندیهکانیان دهکوئیتتهوه ، جگه له وانهی باسمان کرد " تۆماس هۆبز " دهربارهی سیاسهت دواوه " التینا و لفیاتان " باس له زۆرداری و سهرجاوهکانی دهکات که به نامادهباشی سروشتی مرۆق کۆتایی دیت بییت به گورگ بۆ مرۆقهکانی دی . مۆتسکۆش ١٦٨٩ - ١٧٥٥ له (روح الشرائع) دا به وردی راقههی تیورهکهی خوی دهکات سهبارته به فهرمانرهوایی کردن که به کۆماری و مهلیکی و زۆرداری پۆلینی کردوون . جگه له زانایانی فهرهنسی بواری یاسا له پیشکهوتنی زانستی سیاسییدا . بهلام راقهکردنی نهو چه مک و پنتانه له دهرهوهی سروشتی ژن و هیز و توانای نهکراوه ٢٥ سهده بهر له نیستا سوکرات داوای یهکسانی کردوو ، بهلام گوئی لی نهگیراوه ههتا له زمانی نهفلاتوونی قووتابییهوه گهشت به خه لک که سوکرات گووتویهتی: " پیوسته ژنیش وهکو پیاو به تهواوهتی پهروهده بکریت و رابهینری چونکه ژنیش وهکو پیاو دهتوانیت موسیقاو وهرزش بهرجهسته بکات ، به پنی پیوستی توانای ههموو کاریکی تیادا ههیه " ٢ .

واته له سههرتهای دۆزینهوهی فهلسهفهو هۆشیارییهوه، درک به پیوستی یهکسانی کراوهو نامازهی پی کراوه، بهلام وهکو تیورییهکی سهربهخۆ کاری بۆ نهکراوه. ته نانهت به دهرکهوتنی تیورییه سیاسییهکانی نه رهستوش ١٥٠٥-١٥٦٤ پ. ز که یهکیک بوو له گه وهرترین بیریاره سیاسییهکانی یونان تا نیستا مرۆقاییهتی ناسیویهتی. ژن درکی به پیوستی چالاکی سیاسی نهکرد وهکو شوناس و دهسته بهکردنی که سایهتی سهربهخۆ. نه رهستو بهم شیوهیه مرۆق به سیاسهتهوه ده به ستیتتهوه.

(مرۆق نازه لیکسی سیاسییه، نهو مرۆقهش بدهوئته دهژیت مرۆقی کویلهو نازهته). مه بهست له نازه لی سیاسییش نازه لی سیخیلییه نهک کۆمه لایهتی چونکه به ته نیا مرۆق دهتوانیت سیاسی و سیخیل بیت . که واته نه رهستو دهسته لات و سیاسهت گری دهوات به دهوئتهوه، مرۆقی بدهوئته

به ناژەل و کۆیلە دەزانیت، بەم پێوەرە مرۆفی کورد لەسەرەتای میژووی دا نەبیت که خاوەنی سەرورەری و دەوڵەتی خۆی بوو ئیتر مافی ئەوێ نەبوو که بەشداری بواری سیاسەت بکات. چونکە مرۆفی بێدەسەلات و کۆیلە ناژەل بوو بە پێی تیورەکە ی ئەرەستو، هەر ئەو تیورە لای نەسپینۆزا بەم شیوە گوزارشتی لێ دەکریت و پێی وایە نامانجی دەوڵەت تەنها لە پشتگیرکردنی ئە تاکە کەس و کورت دەبیتەو، تاکو بتوانیت بە نازادبەو و رۆح و جەستە ی بە هاوکاری عەقڵیکی رۆشنگەرانه پەرورده بکات، ئەمەش حەقیقەتەو مرۆف لە چوارچێوە ی سەرورەری خود وەک تاک و پاشان سەرورەری کۆمەل که لە چوارچێوە ی دەوڵەتدا ناقار دەگریت، پێناس دەکریت، بەلام ئەو نەهامەتیە تەنیا یەخە ی هۆشیاری و کردە ی مرۆفی کوردی نەگرتۆتەو بە لکو سەرەتای میژووی سیاسی بە گشتی سەرەتایەکی پربیشیوی و ناجیگیر و بێدەربەستە بەرامبەر بە مافی زۆر چین و توێژ لەوانە توێژی ژنان و توێژەکانی خوارووە واتە توێژە هەژارەکان، توێژە نامۆکان، واتا ئەوانە ی خە لکی ناتیقی ئەو وولاتە نەبووین جیگیان لە بواری سیاسی ئەو وولاتەدا نەبوو گەرچی ئەو تیورە شۆقینیە هەتا ئیستاش هەر بەردەوامە.

راستە بە گۆرانی کۆمەلایەتی و سیاسی و فەرەهنگی هەر ناوچەو وولاتیک شیوازی پیادەکردنی دەستەلات گۆراو، بەلام هەمیشە میتودی سیاسی تەنها وەک تیوری باسی لە توانای ژن کردوو و وەکو پراکتیک بەردەوام توورەلانی ژنی بو دەرەو ی میژووی خۆی هەلبژاردوو، لە کاتیکیدا که سەرچاوەکان ئەو دەسەلمینن که بەر لە دۆزینەو ی زانستی سیاسی که بە رۆشنییری کلاسیکی یۆنان ناسراو بە ۲۵ سەدە بەر ئەو میژووی نووسین دۆزراو تەو که ناماژیه بە مەعریفە، مەعریفەش واتا هەبوونی هۆشیاری و درک کردن بە چوارچێوە ی پۆزیتیف و نگەتیشەکان ئەگەل ئەو هەشدا سەرەدەمی فەرمانرەوایی ژن و فەرمانرەوایەتی ژنان بەسەرەدەمی نەزانی و تاریکی ناوژەت

کراو ۴

لە میژووی کۆندا تەنیا ناوی کیلویاترا وەکو فەرمانرەوایەکی بەهیز و توانا دیتە بازنە ی میژوو. ئیتر پاش هەرس هینانی میژوو دەسەلاتی ژن و سەرەلانی هەژمونی بالادەستی سیستەمی باوک سالاری هیچ ژنیک نەچوو ناستی دەسەلاتی بەرز، هەتا بو یەکەم جار خاتوو (کۆلۆنتای) بوو بە یەکەم وەزیری ژن لە جیهاندا و هەتا سالی ۱۹۱۸ لە پۆستەکەیدا مایەو. ۵

سیاسەت چی یە ؟

فەرەهنگی ئیترە لە سالی ۱۸۷۰ ی. ز بەم شیوەیە دەربارە ی سیاسەت دەدوێ: (زانستی سیاسی زانستی حوکم کردنە). فەرەهنگی دوویری ش ۱۹۶۳ ئە ئیت: (سیاسەت زانستی حوکم کردنی کۆمەلە مرۆییەکانە). ئەم دوو پێناسە یەش یەک واتا و ناوەرۆکی هە یە هەر بۆیە (دو فرجیە) لە نیوان ئەم دوو پێناسە یەدا بەم شیوەیە رای خۆی دەر دەبری ت: (نزیکي ئەو دوو پێناسە یە که سەدە یەک نیوانیانە شتیکی گرنگە، بەلام پێناسی نوێ فەرمانرەوایەتی دەوڵەت و فەرمانرەوایەتی کۆمەلگا مرۆییەکانی دیش دەگریتەو، ووشە ی حوکمیش واتە لە نیو هەموو گروپی

له گروپه‌کان ده‌سه‌لاتیکی سیسته‌ماتیزه کراو ، دام و ده‌زگا و سه‌رکرایه‌تی و زور بو هینان هیه). (مدخل الی علم السیاسه).

ساق شیرازیش ده‌ئیت : (سیاسه‌ت چوئیتی به‌رپوه‌بردنی خه‌نگه له شه‌رو ناشتی، به‌خشین و لپوه‌رگرتن و دژواری و نه‌وایی به‌کومه‌لایه‌تی‌یه‌کاندا).

له ههر چوار پیناسه‌که‌داو له‌سه‌رجه‌م دیدو بو‌چوونه‌کانی میژووی سه‌رله‌ئدانی کۆن و نویدا نه‌و راستیه‌ ده‌رده‌خهن و هه‌مووان له‌سه‌ر نه‌وه کۆکن که مه‌به‌ست له‌سیاسه‌ت ته‌نها به‌رپوه‌بردنی خود و به‌رپوه‌بردنی کومه‌لایه‌تی بو‌کاروباری کومه‌لایه‌تی نیه ، به‌ئکو پیناسه‌ته نامۆزگاری و ناماده‌یی ژیان و ده‌سه‌لاتی مه‌عنه‌وی بیت به‌رله‌وه‌ی نامرازه‌کانی ده‌سه‌لاتی حه‌قیقی به‌کار به‌ئیت، جگه له هه‌بوونی مه‌عریفه و عه‌قلیکی په‌سه‌ند بو‌پروژه‌ی سه‌رکرایه‌تی کردن بو‌چاکه‌خواری و پیش‌خستن به‌رله هه‌نگاو نان بو‌پراکتیزه‌کردنی ده‌سه‌لات‌خواری و سیاسه‌ت‌خواری .

له ده‌روازه‌یه‌ک بو‌زانستی سیاسیدا وا هاتوو که ووشه‌ی سیاسه‌ت له (السیس) وه هاتوو که واتای مائی کردن و رام کردنی نه‌سپ ده‌کات ، نه‌م پیناسه‌یه له سه‌رجه‌م پیناسه‌کانی دی زیاتر من رازی ده‌کات من و زیاتر باوهرم پینیه‌تی و وای بو‌ده‌چم که ووشه‌ی رامیاریش که له کوردیدا به‌کارده‌هینریت ههر له‌وه‌یه‌وه هاتبیت ، واته له ووشه‌ی رامکردنه‌وه هاتوو و رامیاری نویش به‌هه‌موو خه‌سه‌ت و کۆده‌کانیه‌وه رامکردنی له زاکیره‌ی مروّف دا تو‌مار ده‌کات .

ناچمه سه‌ر رایه‌کانی هیکل و سپینوزا و نه‌رسته‌و مه‌نتیسکیو ، دیکارت و جاریکی دیش سوکرات و نه‌رسته‌و و نه‌فلاتۆن ، چونکه سه‌رجه‌م پیناسه‌کانی جیهان سه‌بارت به‌سیاسه‌ت له بوته‌ی سیاسه‌تی جه‌نگه‌لی نه‌م سه‌رده‌مه‌دا تو‌اونه‌ته‌وه ، وه‌کو ناماژم بو‌کرد ته‌نها بووه به‌سیاسه‌تی رامکردنی مروّفه‌کان ، له ۳۵ سائی رابردوووه‌و گۆرانی ریشه‌یی نیگه‌تیف له‌وه‌یه‌دا له سه‌رتاپای جیهان رووی دا چ له ناستی رژیمی سیاسی و سیستمی فه‌رمان‌رہ‌وایی کردن بیت تا‌کو نه‌وه‌ی له هه‌ندی کومه‌لگا رژیمه‌ ده‌سه‌لاتدار و سیاسی و نایینی و دیکتاتۆره‌کان چوونه‌وه یه‌ک و له هه‌مان کاتدا ههر هه‌مان سیستم له هه‌ندی شوینی دی که گه‌شه‌ی نه‌کردبوو به‌ده‌ستیکی نه‌فسوناوی ژیر به‌ژیر گه‌شه‌ی پئ کردن . چ له ناستی نه‌و بانگه‌شه‌ گه‌وره‌ی نه‌مرو له جیهاندا بو‌دیموکراسیه‌ت ده‌کریت ، هه‌تا ئیستا ته‌نیا یه‌ک ته‌وه‌ری تا راده‌یه‌ک هاتوته‌دی و به‌واتای دیموکراسیه‌ت سه‌رکه‌وتنیان تیدا به‌ده‌ست هیناوه به‌رامبه‌ر به‌مروّفی رۆژه‌لایه‌تی نه‌و یس گۆرینی بابه‌تی ره‌عیه‌ته (subject)

بو‌هاوولاتی (citizens) ، جگه له پابه‌ندبوونیان به‌لۆژیکی خویندنی به‌کومه‌ل له پیناوی به‌رژه‌وه‌ندی گشتی‌دا، نه‌و فاکته‌رانه‌ش کاریگه‌ری کرده سه‌ر پروژه‌ی گۆران له رۆژه‌لایه‌تی لایه‌کی‌تر ترسی له لای ده‌سه‌لاتداران دروست کرد ، یه‌ک : به‌ناشین کردن و تاوانبارکردنیان لای رای گشتی و ده‌روه . دوو: به‌له‌ده‌ستدانی کومه‌لایه‌تی زور هاوولاتی. هه‌میشه نه‌و جوړه کارانه‌ش ده‌رگا ده‌خاته سه‌ر پشت بو‌به‌شداری ژن به‌لام هه‌موو کاتیک یه‌ک ناراسته‌ی نیه به‌تایبه‌ت سیاسه‌تی نه‌م چهند سائیه‌ی دوایی . له ئیستادا نه‌و نرخه‌ی ژن هه‌یبوو له هه‌یه‌تی سیاسی دا ئی وه‌رگرتوه به‌بئ‌نه‌وه‌ی هه‌ست به‌خۆی بکات. ده‌توانم هۆکاریش بو‌نه‌و پۆلین و پیناسه‌ نوییه بگه‌ریه‌وه بو‌نه‌وه‌ی که نه‌مرو زانستی سیاسی خۆی تیدا پیشنیار کردوو که زانستی راقه‌ کردن و پیاوه‌ئدان و

دیدنی و سازش بۆ دهوڵەت و دەسەڵات کە دیارە ئەو فاکتەرانی و ئەو زانستەش لەسەر بنەمای فراوانی زانستی کۆلەکەیی خۆی دەچەقییەتە زەوی واقعی سیاسی تال، لێرەو دەلێین ئەووی خواوەنی زانیاری بیت دەسەڵات و دەست دەهینیت ، کە دیارە بۆ وولاتە هەژار فیکرو و عەقلى و زانستی و زانیاریەکان مایە لە دەست چوونی یەک وگرتنە دەستی سفرە.

دەتوانم وای مەزەندە بکەم کە هەر ئەو راستیە زانیاریانەشە وای کرد ژن لە ئەوروپا و لە گەورە زلهیزکی وەکو ئەمریکاش دا بە پێی پێویست نەتوانیت بچیتە نیو بوارەکانی سیاسەت و بە تایبەت سەنتەری بریاردان ئەوانەش ئەو سەنگەرەدان و گەشتوون بە سەرکردایەتی نامرازی جی بە جیکاری فەرمانی نیر بوون و سووکایەتی نیرانەیان پێ بکریت ئەوانە کە بە مارگریت تاتچەر دەووتریت تەنیا پیاووەکەى حوکمەت ، بە ئۆلبرایت دەووترا نیرە بازوو ئاسینەکە، بە رایسی دەمراستی جۆرج بووشیش دەووتریت پۆلیس مەن واتە پۆلیسی پیاو، هەر یەک لەو سیفەتەنە بۆ خۆی ناشکرا کردنی بێنرخى کاری ژن لە دووتویی گرتوو، ئە لایەکیش دەکریت ژنان ئەو ناوانەیان لێ نابن چونکە تەنیا نامرازی جی بە جی کاری خواست و فەرمانەکانی پیاوانی دەسەڵات بوون و هیچ گۆرانکاری و خیریکیان بۆ ژنانی وولاتانی خۆیان نەبوو.

سیاسەتی کوردیش لە ناو ریزەکانی سەرکردایەتی خۆیدا ژنی هەلاواردوو. تەنانەت لەو شوێنەشدا کە هەن رەعیەتەکانی حیزبی خۆین، ئەووش مانای ئەوویە لە ناو دەسەڵاتی کوردیدا ژن وەکو رەعیەتی سیاسی توانیویەتی بەشدار بیت نەک رافەکاری سیاسەتی رەسمى لە کاتیکدا نەدەبوو ژنان لە سەر حیسابی هەندئ باری کۆمەلایەتی سەرباری کاری سیاسی کرانایە وەکو پەییوەندیە کۆمەلایەتی و چینیایەتیەکان کە ئەمڕۆ لە ناو دەسەڵاتە کوردیەکاندا گەرچی بانگەشەى دیموکراسیەت دەکەن پەرەپێدەر و پراکتیزەکاری ئەو نەریتە دواکەتوون. بە هەمان شیوە ئەو ژنانەش خواوەنی گوتاری ژنانە نین .

هەتا ژنان بە هوش و بیر و توانای خۆیان، ریشالیزمیانە (Rationalism) یەک گوتاری تیکەلای کاری سیاسی رەسمى نەبن ئەویشەو لە هەوئی بەرفراوانکردنی ریسای ژنانەو گوتاری ژنانە نەبن بارودۆخی ژن لە نیستا باشتر نابیت چونکە تەنانەت ئەگەر بچینە نیو سەنتەرەکانی بریاردانیشەو بە بێ هەبوونی ئەو فاکتەرانی تەنها (ژنە پیاو) دەبن نەک ژنی ژن و ژنناس ، ژنانی رۆژئاواش هەمان هە ئەیان کرد هەر بۆیەش هەتا نیستاش داوای سیاسی ژن یەکیکە لە سەرەکی ترین داواکانی و ئەگەر ئەویشدا تا نیستاش جی بە جی نەکراوە بە تییینی ئەووی یەکیکە لەو داوایانەى کە نەتەو یەگرتووکان لە هەموو داوایەکی دی زیاتر پێی لەسەر دادەگریت..

زانستی سیاسی لە میژووی نویدا.

دەتوانین بلێین پەرتووکی (ئەمیر) کە لە سالی ۱۵۱۳ نووسراوە لە لایەن زانای سیاسی ئیتالی میکافیلی نیکۆلۆ یەکیکە لە ژێدەرە باوەرپێهینراو و سوودلێوەرگیراوەکانی سیاسەتی نویی جیهان. میکافیلی تەنگ و چە ئەمەو قەیرانەکانی دەسەڵات و سیاسەتی بە شیوەیەکی زەر و ئۆژیکیکی توند و

تیز خسته روو... سیاسه تی میکیاقیلی مروفا فیری روشنیبری سیاسی و توندوتیژی و بهکارهینانی هیز دهکات پیچهوانه ی ناراستهکانی نهفلاتوون که چاکه خوازی به مهعریفه و به لوتکه گه یاندنی دهولت داده نا.

بهو شیوهیه میکیاقیلی بونیادی زانستی سیاسی نوئ دهووروژنی به ناواخینکردنی زانستی دهروونی و پهروورده ، هه رنه و فاکته رانهش دهکات به پاپشتی (نه میری) زانم و توند و تیز که پی وایه " هه موو ریگه یهک رهوایه بو گه شتن به نامانج" نهویش واتای نووچدانی ههردوو چه مکی کومه لایه تی و شارستانیته دهگه یه نیته، نووچدانی نهو دوو چه مکهش واتای لیکنترانی پهیمانی کومه لایه تی دهکات له پیناوی به دیهینانی خودا (الذات) که دهکری له پهیمانی کومه لایه تیدا بگه ریتمه وه سه ری.

به ده رکه وتنی تیوریهکانی میکیاقیلی و وروژاندنه سیاسییهکانی نهو سه رده مهش ، به ردی سه نگینی ژن له بواری رامیاریدا له جی خوی نه جولآ و هینده ی به چه په ساوی به دیار دیارده نوییه کانه وه مایه وه ، هینده له بارودوخ خوی رانه ما ، چونکه له بنه مادا له سه ده ی ۱۴ و هه تاسه رتایی سه ده ی پازده شی ده رنه نجامی مله لاتی نیوان کلنسا و حاکمهکانی نهو سه رده مه نهو دهسته لاتهش ژن پیشتر به ده ست هینا بوو روو به رووی هه ره سهینان بووه وه. جگه له وه ی من پینم وایه تیورهکانی میکیاقیلی هینده تیوریک مری نیوان تاکوو ره چاوی ماف و نه رکی سه رجه م چین و تونزه کان بکات. بویه سه بارت به ژن له به رده که ی سیزه ده چوو نه گه ر چی بشرایه ته سه ره وه خلور ده بووه بو خواره وه ، نهو بارودوخه چه ق به ستووهش هه تا کوتایی سه ده ی ۱۷ و له ۳ ی جه نیوه ری ده رکه وتنی یه که م ژنه فیمینست ماری ولستون (Mary Wollstone) . یه که م ژنه باسی له تیوری فیمینست کرده و به رگری له مافی ژن کرده ، یه کیک بوو له وانه ی به راستی فکری فیمینستی کونترول کردبوو ، چ به هلاو کردنه وه و لیدوان چ به کرده وه . ۸.

پاش نهویش (جان دوران) ۹ دهستی پیکرد ، دوران یه که م ژن بوو سالی ۱۸۴۹ بانگه یشتی مافی ژنی کردو خوی پالاوت بو هه لبراردن له کاتیکدا دهیزانی نهو هه نگاوه ی ناویه تی نا یاساییه ، به لام نهو وای ده بینی که بونه یه کی گونجاوه بو نه وه ی لهو کوبونه وه ئینتخابیه دا وه کو هه لیکی باش بیقورنیه وه بو نه وه ی وتاریکی سه بارت به مافهکانی ژن تیدا بخوینیتیه وه، هه ر نهویش سکالا نامه ی ژنانی نووسی بو حکومه تهکانی نهو سه رده مه .

سوزان نهنتونیش ۱۰ (B Susan .ythonAn) (۱۸۲۰ - ۱۹۰۶) یه کی کبوو له فیمینسته لیها تووه نه مریکی یه کان که نهو سه رده مه دا ویراویه تی بو مافی وه ده سه تیهینانی دهنگ دانی ژنان تییکوشی ، جگه له خه بات کردنی دژی کویلایه تی و نازادی کویله ، نه م خاتوونه یه که م فیمینسته وه کو ریز لینان وینه ی خرایه سه ر دولاری نه مریکی پاش مردنی ، به لام به رله وه ی خه ونه گه وره که ی که مافی دهنگدانی ژن بوو به حهوت رۆژ بهر وه دیهینانی نهو خه ونه و له رۆژی ۱۳ ماری ۱۹۰۶ رۆحی به خاک و ناوی به نه مری به خشی. نیمه لیین پارخوست ۱۱ (EmmPan eelinkhu rst) (۱۸۵۸ - ۱۹۲۸) یه کیک بوو له هاوریانی سوزان نهنتونی که له بریتانیا دهستی کرد به خه باتی فیمینستی و یه کیک بوو له چاکسازانی شوژی ژنان و مانگرتنی برسیهکان وته قینه وهکانی ناو

بریتانیا، کۆمه‌له‌ی ژنانی له ساڵی ۱۹۸۹ دامه‌زراند پاش دامه‌زراندنی ریکخواوه‌که به‌چه‌ند ساڵیک توانی مافی ده‌نگدان بۆ ژنانی بریتانیا مسۆگهر بکات، چه‌ندین جار گیراوه‌و له پیناوی نامانجه‌کانی مانی گرتووه، له ساڵی ۱۹۱۴ دژی جه‌نگی شه‌ری جیهانی وه‌ستاو له هه‌مان ساڵدا یادداشته‌کانی خۆی بلاو کردۆته‌وه. خاوه‌نی چه‌ندین هه‌لۆیستی میژوویی به‌هه‌تا رۆژی ۱۴ ی جوونی ۱۹۲۸ مه‌رگ له‌و خه‌باته‌ی دا‌بری. پاشان سا‌روژینی ئایید ۱۲ - ۱۹۲۹ - ۱۹۴۹ نووسه‌ریکی هیندی‌یه‌و له نیوان هیندوستان و به‌ریتانیا دا ژیاوه. ئایید له‌گه‌ل نه‌وه‌ی له‌خیزانیکی بورژوازی بووه که ئازادی‌یه‌ خۆدی‌یه‌کانی خۆی تیدا فه‌راهه‌م هینا بوو، به‌لام هۆشیاری‌یه‌که‌ی پاننه‌ری نه‌وه‌ بووه درک به‌چه‌وساندنه‌وه‌و ژێرده‌سته‌یی ره‌گه‌زه‌که‌ی خۆی بکات و بییت به‌ سه‌رکرده‌یه‌کی به‌ توانای بزووتنه‌وه‌ی فمینیستی‌یه‌کیک بوو له‌ وان‌ه‌ی کاریگه‌ری پۆزه‌تیقی له‌سه‌ر بریاره‌کانی گاندی هه‌بوو. به‌ راده‌یه‌ک له ساڵی ۱۹۲۰ بوو به‌ نوینه‌ری گاندی له‌ نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتووه‌کان.

ئه‌م ژنه‌ وه‌کو یه‌که‌م ژنه‌ هیندی ساڵی ۱۹۲۵ وه‌کو سه‌رۆکی کۆنگریسی هیندوستان هه‌لبژێردرا، ده‌توانم بڵیم ئایید یه‌کیک بووه له‌ به‌ توانا‌ترین نه‌و ژنانه‌ی هاتنه‌ بواری سیاسی له‌وه‌ده‌یه‌داو کاریگه‌ری پراکتیکی گه‌وره‌ی به‌سه‌ر ژنان به‌جێ هیشته‌ و بوو به‌ نه‌زموونیکێ نموونه‌یی که ده‌کریت زۆریک له‌و توانایه‌ی بگه‌ریته‌وه‌بوو نه‌و حکمه‌ت وه‌قالانه‌ته‌ی که گاندی فه‌رمانه‌روایی پینده‌کرد له‌و سه‌رده‌مه‌دا. پاش نه‌ویش خاتوو ئیما گۆلدمه‌ن (Emma Goldman) (۱۸۶۹-۱۹۴۰) یه‌کیک له‌و ئافه‌رتانه‌ی به‌ئه‌نارکیسم (الفوضوی) واته‌ ئازاوه‌گیر ناسرابوو که له ساڵی ۱۸۸۵ بوو به‌ سه‌رکرده‌ی بزووتنه‌وه‌ی نه‌نارکیسمه‌کان و چه‌ندین جار به‌ تۆمه‌تی ئازاوه‌گیری ده‌گیریت و ئازاد ده‌کریت هه‌روه‌ها پۆژنامه‌یه‌ک بۆ هه‌مان مه‌به‌سته‌ به‌ ناوی "مادر له‌ند" ده‌رده‌کات. هه‌لۆیستی ناشتیخوازان‌ه‌ی دژی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م مه‌دالیای جوانی رووی خاتوونی به‌ ئازاوه‌گیر ناو‌زه‌د کراوه، له‌سه‌ر نه‌وشیوه‌ کارکرده‌ ماوه‌ته‌وه‌ هه‌تا ساڵی ۱۹۱۷ به‌ تۆمه‌تی دژایه‌تی کردنی یاسا زیندانی ده‌کریت. پاش دوو ساڵ ئازاد ده‌کریت و له‌ ئه‌مریکا وه‌ده‌رده‌نریت به‌ره‌و سو‌قیه‌ت. له‌ویش شیوه‌ی حوکمه‌رانیه‌کان و شیوه‌ی مافه‌کانی ژنی لا ئاشکرا ده‌بیته‌ ده‌ست ده‌کات به‌ ره‌خه‌گرتن له‌ سو‌قیه‌تیش نه‌وانیش دیسان ده‌ری ده‌که‌ن و بۆیه‌ روو ده‌گاته‌ بریتانیا له‌ وێ به‌ هه‌مان شیوه‌ درێژه‌ به‌ بیر و باوه‌ری خۆی ده‌دات هه‌تا ساڵی ۱۹۴۰ مه‌رگ له‌و بیرو باوه‌ری ده‌کات.

بارو‌دۆخی سیاسی و هه‌وله‌کانی ژنان له‌ هه‌ل‌ژنان و نووشستیدا بووه‌ هه‌تا ناوه‌راستی سه‌ده‌ی نۆزه‌ که زانستی سیاسی به‌رگیکی نوێ‌تری پۆشی جاریکی دی له‌ کۆتایی چه‌له‌کان و له‌ سه‌ره‌تای په‌نجاکان و پاش شه‌ری جیهانی دووهم میژووی له‌ دایک بوونی سیاسه‌تیکی نوێ‌تر درا، پاننه‌ری نه‌و چه‌مکه‌ نویه‌ش ده‌زگا‌کانی یونسکو بوون که بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ دامه‌زرا‌بوون ببن به‌ هانده‌رو پیتشخه‌ری نه‌و زانسته‌، هه‌ر نه‌وانیش بوون به‌ هۆی دامه‌زراندنی "کۆمه‌له‌ی نیوده‌وله‌تی بۆ زانستی سیاسی" که یه‌که‌م کۆنگره‌ی خۆیان له ساڵی ۱۹۴۹ دا به‌سه‌ت.

لیه‌روه‌ زانستی سیاسی به‌ هه‌ولێ یونسکو و نه‌و کۆمه‌له‌یه‌ چووه‌ نیو میتوودی خویندن و دامه‌زراندن به‌شی تایبه‌ت و تیوری تایبه‌ت به‌و زانسته‌ له‌ زانکۆکانی ئه‌مریکا و نه‌وروپادا تا گه‌شتن به‌وه‌ی به‌ هه‌زاران بی‌ریار ولینهاوتووانی بواری زانستی سیاسی و مرو‌فایه‌تی له‌و به‌شانه‌وه‌

بروانامه‌ی به‌رزیان به‌دهست هیئا بوو، لیروهه ژنانش وهکو ره‌گه‌زه‌که‌ی دی رووی کرده نهو بوارهو سه‌دانیان بوون به‌ خاوه‌نی بروانامه‌ی به‌رز و چوونه سه‌نته‌ری بریاردانی سیاسیوه، ههر نهو سالاندها بوو که بزووتنه‌وه‌ی فیمینیستی به‌ هوش و بی‌ری جیاواز په‌یرهو بی‌ری خویان ناشکرا کرد و بوون به‌ سمبول بو له دایک بوونی سه‌ده‌یه‌کی گه‌شه‌دار و به‌رهو پیش چوو سه‌بارت به‌ مافه‌کانی ژنان و مافه‌ مرویبه‌کانیان ، به‌ تایبته که ههر نهو کاته جاری گه‌ردوونی مافی مروفا گه‌لا له ببوو له به‌نده‌کانیشدا باسی زورینه‌ی مافه‌کانی ژنان و منالان کراوهو په‌چاوی سه‌رحم مافه‌ ساسی و سیقیله‌کانی مروفا به‌ گشتی کرابوو. نه‌مه‌ش بوو به‌ هانده‌ریکی باش که چه‌ندین ژن بچنه چوارچیوه‌ی خه‌باتی نافره‌تانه‌و هه‌ندیکیشیان فیمینیستانه چونکه ناتوانین هه‌موویان به‌ فیمینیست ناوزه‌د بکه‌ین له‌به‌ر نه‌وه‌ی فیمینستی و فیمینست خواز رپسا و بنه‌مای تایبته‌ی هه‌یه وهکو له به‌شه‌کانی دیدا باسمان کرد ، به‌لام میژووی نه‌یتوانیوه خوی له خه‌باتی ژنه فیمینستی راسته‌قینه‌ی فهره‌نسی (سیمون دی بوفوار) بویری و کوشش و خه‌باته فیمینیسته‌کانی بو تومار نه‌کات ، یه‌کیک به‌ لیها‌تووترین ژنه فیمینست ناوزه‌دی نه‌کات و جگه‌له‌وه‌ی یه‌کیک له‌ داهینه‌رانی چه‌مکی فه‌له‌فی بوونگرایی خه‌باتی بی‌برانه‌وه‌ی سیمون بوفوار چه‌ندین ژنی په‌لکیشی نیو بازنه‌ی فیکری بوفوار کرد که‌وتنه هه‌ول‌دان بو وده‌ده‌ست هیئانی مافه‌ سیاسی‌یه‌کانی خویان.

به‌تایبته ژنانی نه‌مریکی و فهره‌نسی له‌و سو‌نگه‌یه‌وه‌ی که بوفوار له سه‌ره‌تای ریژه‌یه‌کی زوری سه‌ره‌تای ده‌ستکردن به‌ خه‌باتی فکری و فیمینستی لاویتی له نه‌مریکا به‌سه‌ر بردووه یا ، له‌وانه‌ش جانیت ره‌نکین^{۱۴} (Ranken, Janet) (۱۸۸۰-۱۹۷۲) وهکو یاساناس و فیمینست یه‌که‌م ژنه سیاسی‌ته‌مداری نه‌مه‌ریکی‌یه‌که میژوو له سالی ۱۹۱۷ نه‌ندامی نه‌نجومه‌نی نوینه‌رایه‌تی نه‌مه‌ریکای بو تومار کرد ، له کاره‌که‌شیدا نه‌و کاریگه‌ریه‌ی هه‌بوو که ده‌نگی داوه دژی هه‌لگیرسانی شهر دژ به نه‌لمانیا و پشتگیری له ناشتی وپروسه‌ی ناشتی‌خوازانه کردووه. پاش جانیت ، شیرل چیشولم (Sherley Chisholm) ۱۹۲۴ نه‌ویش^{۱۵} به هه‌مان شیوه یاسانسیکی نه‌مریکی بوو داوای له مافی ره‌شپیسته‌کان کردووه یه‌که‌مین ژنه ره‌شپیست بووه هه‌ل‌بژیردراوه بو کونگریسی ویلایه‌ته یه‌کگرتووه‌کانی نه‌مریکا، له سالی ۱۹۷۲ خوی هه‌ل‌بژارد بیته به سه‌رؤک کوماری نه‌مریکا به‌لام سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ده‌ست نه‌هینا. نه‌م خاتوونه تا نیستا له ژیاندايه و پرس و رای سیاسی و کومه‌لایه‌تی له‌سه‌ر کیشه‌ی ژنان پی ده‌کریته.

(Gloria Steinem) گلوریا سته‌ینه‌م^{۱۶} که له ۱۹۳۴ هاتووه‌ته دنیاو تا نیستا له ژیاندايه ، رۆژنامه‌نووسیکی نه‌مریکی و خه‌بات‌گیریکی فیمینیستی‌یه یه‌کیک بوو له هاوکارانی شارلی و هاریکاری به‌ستنی کونگره‌ی نه‌ته‌وه‌یی سیاسی ژنانی کردووه ، له چه‌ندین رۆژنامه و گو‌فاری سیاسی‌دا کاری کردووه و یه‌کیکه له هانده‌رانی ژنان بو خوه‌ل‌بژاردن ، نه‌مانه‌و چه‌ندینی دی له نیستادا‌هاتوونه‌ته نیو سیاسی‌ته‌ی نه‌مریکی و نه‌وروی‌یه‌وه به‌لام نه‌وانه‌ی نیستابه‌ده‌گه‌ن باس له خه‌باتی فیمینیستی و بی‌ر له نازادیه‌کانی ژنان ده‌که‌نه‌وه به‌لکو هه‌ندیکیان وهکو تاتچر و کونده‌لیسه رایس راپوژکاری ناسایشی نه‌مریکا له پلانی ره‌شه‌کوژی و بیوه‌ژن خستنی ژن و هه‌تیو کردنی منالانیشدا به‌شداري ده‌که‌ن. نه‌مه له کاتیگدا ناگاداری نه‌و شهرمه‌زاریه‌ن که وولاتیکی

زلهیزی وهکو نه مهريکا پابه ندى پهيمان نامهى بنبرکردنى سهرجه م جياوازيه کانى ژن نيه ، وه زور له ولاتانيس پيشى کهوتوون له مافى هه ئبژاردندا و
له سالى ۱۸۹۲ نيوزيله ندا بوو به يه کهم ولات له جيهاندا که مافى هه ئبژاردنى به ژنان دا، نهو وولاتانهى ديش که پاشان پيشبرکيى وهرگرتنى ژماره کانيان ده کرد.

- ۱- فينلندا ۱۹۰۶ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.
- ۲- نه لبانيا ۱۹۲۰ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.
- ۳- مهنگوليا ۱۹۲۴ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.
- ۴- نه کوارد ۱۹۲۹ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.
- ۵- تورکيا ۱۹۲۰ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.
- ۶- سربيلانکا ۱۹۲۱ مافى هه ئبژاردنى ژنانى راگه ياند.

هه نديک وولاتى دى که بهو دوايه و پاش نو بکړنده وى کردنه وى به شه کانى زانستى سياسى له لايه ن يونيسف و دان پيدانانى مافه سياسى و سيڅيليه کانى ژندا له بهنده کانى مافى مروځدا مافى هه ئبژاردنى به ژن به خشى

عيراق سالى ۱۹۸۰

ناميبيا ۱۹۸۹

کازاخستان ۱۹۹۴

به لام لهو سه دهى (۲۱) يشدا هيشتا هه ندى وولات دانى به مافه سياسيه کانى ژندا نه ناوه، ژن مافى هه ئبژاردنى نيه لهو وولاتانه ش:

(۱) بروناى دارالسلام ۲ - عه مان ۳ - کويت ۴ - سعوديه ۵ - ئيماراتى عه رهبى وه لهو وولاتانهى که له سهر په يمان نامهى نيوده له تى بو بنبر کردنى سهرجه م جياوازيه کانى دژ به ژنان سى ئى يو نهى ده بليو مورى نه کردوو و چهند وولاتيکى دواکه وتووى عه رهبين له وانه ۱- قه تهر ۲- سعوديه ۳ - عه مان ۴- ئيماراتى عه رهبى

وه ته نها وولاتيکى پيشه سازى زلهيز که به مور نه کردنى نهو په يمان نامه يه

وولاته يه کگرتوووه کانى نه مريکايه. CEDAW

ناشکرايه له ناو کوردستان و نه ته وى کورد ديشدا له سالى ۱۹۹۲ وه و ته مها يهک سال پاش پاپه رين و سهر به خوى کورد مافى هه ئبژاردن به ژنى کورد دراوه ته نها له ناستى په رله ماندا نهک سهر کردايه تى ، نه م مافه ش جگه له وهى خه لکانى سهر به خو و دوور له سياسه ^ نه گرتوووه ته وه ، تا ئيستا ريژهى ژنان تيدا نه شتوووه به رادهى له سى له يهک .

سهرچاوه کان :

1- Feminist Theory.....Josephine Donovan

٢ -الجمهورية ..افلاطون ..ترجمة
محمد حسن لطفي

3 - هه مان سه رچاوه

4

- (نهم مه سه له يهه له كتيبي ژني كورد له ده روازه ي هه زاره ي سيهه مدا به دريژي باسم ليوه كردوووه)

5 - ژني كورد له ده روازه ي هه زاره ي سيهه مدا ...كازيوه سائح

6 - تقرير مركز الاقليمي للامن الانساني في معهد الدبلوماسية الاردني

7- Rationalism عه قلانيه ت.....

8- Feminist Theory.....Josephine Donovan

9- www.encyclopedia.com

10- *Susan B.*

Anthony <http://www.susanbanthonyhouse.org/biography.html...>

11- **Pankhurst, Emmeline**

Goulden.... <http://www.encyclopedia.com/html/P/Pankhurs.>

12- www.nyu.edu

13- EMMA GOLDMAN.... <http://sunsite.berkeley.edu/Goldman>

14- **Janet RANKEN....** <http://www.johngriley.com>

15- **Sherley Chisholm ...** <http://www.usroots.com>

16- Gloria Steinem.... <http://www.nwhp.org>